

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Sadarbīgais patēriņš un pašregulējums”

(izpētes atzinums)

(2016/C 303/05)

Ziņotājs: Jorge PEGADO LIZ

Nīderlandes sociālo lietu un nodarbinātības ministrijas ģenerāldirektors J. BOEREBOOM 2015. gada 16. decembra vēstulē Nīderlandes prezidentūras vārdā lūdza Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteju saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pantu izstrādāt izpētes atzinumu par tematu

“Sadarbīgais patēriņš un pašregulējums”

(izpētes atzinums).

Par komitejas dokumenta sagatavošanu atbildīgā Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa savu atzinumu pieņēma 2016. gada 10. maijā.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 517. plenārajā sesijā, kas notika 2016. gada 25. un 26. maijā (2016. gada 25. maija sēdē), ar 133 balsīm par, 1 balsi pret un 7 atturoties, pieņēma šo atzinumu.

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Pēc Nīderlandes prezidentūras pieprasījuma izstrādāt izpētes atzinumu par tematu “Sadarbīgais patēriņš un pašregulējums” Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK), pabeigusi atzinuma izstrādi, šajā dokumentā izklāstījusi savu atzinumu un secinājumus.

1.2. Vairākos iepriekšējos atzinumos, kuri izmantoti arī šā atzinuma sagatavošanā, komiteja jau pievērsās vairākiem aspektiem saistībā ar sadarbīgo patēriņu, kuram dažādās valodās ir dažādi nosaukumi un dažādas pieejas.

1.3. Saskaņā ar saņemto atzinuma pieprasījumu komiteja centās definēt sadarbīgā patēriņa raksturīgās iezīmes un ar to saistītās ekonomiskās darbības un noteikt, kādā veidā un ar kādiem līdzekļiem, konkrētāk, izmantojot pašregulējumu vai kopregulējumu, nodrošināt tiesisko aizsardzību šīm ekonomiskajām un sociālajām darbībām.

1.4. Sadarbīgais patēriņš, kura sociālā un ekonomiskā attīstība sākās 2000. gados ar interneta izmantošanu un sociālo tīklošanos, nav balstīts uz maiņas tirdzniecības savstarpējām attiecībām, kuras ir tikpat senas kā cilvēce, bet drīzāk gan saistīta ar nesavstarpēju prosociālu rīcību vai, precīzāk, ar darbību un procesu, kurā tas, kas pieder pašam, tiek nodots kopīgai lietošanai vai citam piederošais tiek saņemts vai izmantots paša vajadzībām.

1.5. Papildus sadarbīgā patēriņa definēšanai, ko mēs centāties darīt, svarīgi ir noskaidrot tam raksturīgās īpašības; tā galvenās iezīmes ir šādas:

— šī prakse neparedz attiecīgo preču iegūšanu īpašumā vai kopīpašumā, bet to koplietošanu vai kopīgu izmantošanu,

— to īsteno ar platformas starpniecību, kurā ar elektroniskiem līdzekļiem nodrošina kontaktus starp vairākiem dalībniekiem, kuri piedāvā preces vai pakalpojumus, un plašu lietotāju loku,

- tās vispārējais mērķis ir efektīvāk izmantot attiecīgās preces vai pakalpojumus, tos lietojot kopīgi,
- šo sarežģīto trīspusējo darījumu tiešie dalībnieki pārsvarā ir “līdzinieki” (*P2P*), un šie darījumi nekad nav līgumattiecības starp uzņēmumiem un patērētājiem (*B2C*).

1.6. Šāds sadarbīgā patēriņa raksturojums, kas balstīts uz salīdzinoši konsensuālu koncepciju, paver iespēju definēt šādu ekonomisko attiecību modeli un nošķirt darbības, kas nepārprotami saistītas ar sadarbīgo patēriņu un kurām jāpiemēro īpašs režīms, un darbības, kuras, gluži pretēji, nepamatoti tiek dēvētas par sadarbīgo patēriņu ar vienu vienīgu mērķi izvairoties no tām piemērojamiem noteikumiem; kā aktuālu piemēru var minēt *Uber*. Ja tiktu izstrādāti precīzāki analītiski kritēriji attiecībā uz jēdziena “sadarbīgs” saturu un uz platformu balstītiem mehānismiem, tas sekmētu politiskā lēmuma pieņemšanu un atbilstīgāku regulējumu.

1.7. Par sadarbīgā patēriņa dažādu darbību pieaugošo ekonomisko nozīmi liecina arī tā lielais apgrozījums Eiropā un visā pasaulē, un nostiprinās arī tā sociālā un vides dimensija, kas palīdz stiprināt iedzīvotāju savstarpējo solidaritāti, stimulēt vietējo ekonomiku, radīt jaunas darbvietas un racionalizēt mājsaimniecību patēriņu, kopīgi izmantojot atsevišķas preces, kā arī mazināt energopatēriņa ietekmi un veicināt atbildīgāku un ilgtspējīgāku patēriņu. Atzinuma 5.2. punktā minēti daži konkrēti piemēri.

1.8. Šajā sakarā EESK vēlas, lai Komisija pēc iespējas ātrāk īstenotu virkni politisku pasākumu, kas nepieciešami, lai ES līmenī un katrā dalībvalstī tiktu atbalstīts un īstenots sadarbīgais patēriņš visās tā izpausmēs un lai tas būtu uzticamāks un iegūtu lielāk uzticēšanos.

1.9. EESK arī uzsver, ka šādu jauno uzņēmējdarbības modeļu izmantošanā būs jāievēro spēkā esošie dalībvalstu un ES tiesību akti un, konkrētāk, jāgarantē darba ņēmēju tiesības, atbilstīgs nodokļu apmērs, ieinteresēto personu datu un privātuma aizsardzība, sociālās tiesības, godīga konkurence, monopolu un konkurenci ierobežojošas prakses apkarošana, platformu atbildība par dalībnieku noslēgtajiem darījumiem un viņu piedāvājuma likumību un jo īpaši tiesību aizsardzība visiem tirgus ekonomikas dalībniekiem, to skaitā tā dēvētajiem ražojošajiem patērētājiem, turklāt šīs attiecības jāpielāgo ES patērētāju tiesību *acquis* kopumam, īpaši attiecībā uz negodīgiem nosacījumiem, negodīgu komercpraksi, veselību, drošību un e-komerciju.

1.10. EESK arī uzskata, ka ES un, protams, dalībvalstīm Nīderlandes prezidentūras vadībā steidzami jānosaka skaidrs un pārredzams tiesiskais regulējums, kurā atzīts, ka šādas darbības tiek izvērstas un īstenotas Eiropas teritorijā saskaņā ar 8.2.4. punktā minēto definīciju, un mudina Komisiju pēc iespējas ātrāk publicēt sadarbīgā patēriņa vai kopīgošanas ekonomikas programmu, kura tiek gaidīta jau sen.

1.11. Šajā programmā Komisijai būtu jānosaka, kāda būs pašregulējuma un kopregulējuma papildinošā loma saskaņā ar principiem un noteikumiem, ko pirms vairākiem gadiem EESK jau formulējusi atzinumos un informatīvajos ziņojumos, kas izstrādāti par šiem aspektiem un uz kuriem tā no jauna norāda un izklāsta šajā atzinumā.

2. Ievads: aktuāla un pretrunīga tematika

2.1. No sociālo lietu un nodarbinātības ministrijas saņemtajā vēstulē Nīderlandes prezidentūra lūdza EESK sagatavot izpētes atzinumu par tematu “Sadarbīgais patēriņš un pašregulējums”, nenorādot nevienu konkrētu virzienu un neuzdodot nevienu jautājumu.

2.2. Sadarbīgais patēriņš ir ļoti pretrunīgs un aktuāls jautājums gan attiecībā uz tā definīciju un konceptuālo nošķirumu, gan dažādiem tajā ietvertajiem jēdzieniem un darbībām, un to ietekmi.

2.3. Pēdējos gados šo jēdzienu attiecina uz daudzām darbībām, un šī tematika apskatīta daudz un dažādos rakstiskos dokumentos.

2.4. Tādēļ nav pārsteigums, ka EESK, uzmanīgi sekodama līdzi dažādām norisēm pilsoniskajā sabiedrībā, vairākos atzinumos, kuri izmantoti arī šā atzinuma sagatavošanā un kuru vispārējo nostāju ⁽¹⁾ komiteja attīsta tālāk šajā atzinumā, jau ir pievērsusies vairākiem aspektiem, kas saistīti ar sadarbīgo patēriņu, kuram dažādās valodās ir dažādi nosaukumi un dažādas pieejas.

2.5. Šis atzinums izstrādāts pēc prezidentvalsts Nīderlandes pieprasījuma, un tajā mēģināts definēt sadarbīgā patēriņa raksturīgās iezīmes, lai piešķirtu šim jēdzienam konceptuālu autonomiju un apkopotu ar to saistīto uzņēmējdarbības praksi, kā arī noskaidrot, vai šādām ekonomiskām un sociālām darbībām ir vajadzīga tiesiskā aizsardzība, un, ja ir vajadzīga, kādā veidā un ar kādiem līdzekļiem, tostarp pašregulējumu vai kopregulējumu, to nodrošināt.

3. Jautājums par attieksmi pret problēmjautājumu “būt un iegūt”

3.1. Dažas tā dēvētā “sadarbīgā patēriņa” darbības radušā vēl pirms šā jēdziena koncepcijas izstrādes, kas saistīta ar attieksmi pret “būt vai iegūt”, kas pēc būtības izriet no idejas, ka cilvēks nav tas, kas viņam pieder, bet gan tas, ko viņš var iegūt.

3.2. Zināma veida sadarbīgais patēriņš ir tikpat sens kā cilvēce. Tas vēsturiski cēlies no “maiņas tirdzniecības attiecībām” pirmatnējā sabiedrībā, bet līdz ar naudas ieviešanu tās nozīme pakāpeniski samazinājās, jo naudas īpašniekam ir iespēja pirkt un līdz ar to iegūt.

3.3. Taču ar interneta lietošanu un sociālo tīklošanos saistītās norises, kuru sociālā un ekonomiskā nozīme kopš 2000. gadiem arvien pieaug, nav balstītas uz maiņas tirdzniecības savstarpējām attiecībām, bet drīzāk gan uz nesavstarpēju prosociālu rīcību vai, precīzāk, uz darbību un procesu, kurā tas, kas pieder pašam, tiek nodots kopīgai lietošanai vai citam piederošais tiek saņemts vai izmantots paša vajadzībām. Tādējādi sadarbīgā patēriņa pamatā ir dažādi idejiskie virzieni, sākot ar brīvu – vispārēju un bezmaksas – piekļuvi zināšanām līdz pat funkcionālai ekonomikai vai ziedošanas ekonomikai, kas virzīta uz bezpeļņas tirdzniecību. Atšķirībā no maiņas tirdzniecības sadarbīgā patēriņa pamatā ir darījums, kas var būt finanšu vai nefinanšu darījums.

4. Ekonomiski lietderīga darbība

4.1. Tieši šim jēdzienam jābūt par pamatu, lai noteiktu dažāda veida sadarbīgā patēriņa konkrēto un īpašo darbības jomu, norādot šādu darbību raksturīgās iezīmes, kuras dod iespēju tās nošķirt no cita veida saimnieciskajām tirgus darbībām.

4.2. Pirmkārt, sadarbīgā patēriņa galvenā un kopīgā iezīme ir tā, ka attiecīgās preces netiek iegūtas īpašumā vai kopīpašumā, bet nonāk koplietošanā vai tiek kopīgi izmantotas.

4.3. Turklāt svarīgi ir nodrošināt platformas starpniecību, kurā ar elektroniskiem līdzekļiem, piemēram, pārlūkprogrammu vai lietojumprogrammu, tiek veidoti kontakti starp vairākiem dalībniekiem, kuri piedāvā preces vai pakalpojumus, no vienas puses, un plašu lietotāju loku, no otras puses.

4.4. Šāda veida darbību raksturo kopīgais mērķis uzlabot attiecīgo preču vai pakalpojumu pieejamību (*idling capacity*), tos lietojot kopīgi.

⁽¹⁾ OV C 177, 11.6.2014., 1. lpp.

4.5. Parasti uzskata, ka šajā ekonomikas modeli ir svarīgi, lai tiešie dalībnieki nekādā gadījumā nebūtu saistīti ar līgumattiecībām starp uzņēmumiem un patērētājiem (B2C), bet būtu galvenokārt "līdzinieki" (P2P), t. i., fiziskas vai juridiskas personas, tostarp arī firmas, ja vien kopīga lietošana nav komerciāls mērķis; piemēram, divas sabiedrības var kopīgi izmantot autoparku vai reprogrāfijas iekārtu baterijas. Tomēr nevar izslēgt iespēju, ka divu līdzinieku starpā veidojas "darījumu" attiecības.

4.6. Grafikā norādītas attiecīgo uzņēmējdarbības modeļu atšķirības.



4.7. Šāda veida darījums nozīmē sarežģītu līgumisku triangulāciju, ko īsteno ar līgumattiecībām, pirmkārt, starp preču turētāju vai pakalpojumu sniedzēju un platformas pārvaldības struktūru un, otrkārt, starp lietotāju un struktūru, kura nodrošina starpniecību attiecīgajā platformā, iespējams, par samaksu un, visbeidzot, starp dažādiem lietotājiem, kuri to izmanto.

4.8. Tātad par sadarbīgā patēriņa raksturīgajām vai īpašām iezīmēm nevar uzskatīt šādus elementus:

- a) bezmaksas vai maksas pakalpojums (*Couchsurfing* pretstatā *Airbnb*);
- b) līgumsaistību savstarpīgums;
- c) darījuma finansiāls vai nefinansiāls raksturs, kā dēļ sadarbīgā patēriņa darbības jomā ir iekļauta kolektīvā finansēšana;
- d) vienkārša preču vai pakalpojumu apmaiņa starp privātpersonām (brauciens automašīnā kopā ar kolēģi, drauga izmitināšana uz vienu nakti vai uz laiku, piedāvājums izmantot veļas mazgājamo mašīnu, ja kaimiņam tā sabojājusies);
- e) lietotu preču maiņa vai pārdošana, jo tā nav saistīta ar kopīgu lietošanu, bet ar attiecīgo priekšmetu īpašnieka maiņu.

5. Daži konkrēti piemēri, kas attiecas vai neattiecas uz sadarbīgo patēriņu

5.1. Atzinuma apjoma ierobežojumu dēļ nav iespējams uzskatīt un sīki analizēt ļoti daudz un dažādas situācijas, kuras var pamatot saistīt ar sadarbīgā patēriņa raksturīgajām iezīmēm.

5.2. Lai parādītu, kas ir sadarbīgais patēriņš, par ko izstrādāts šis atzinums, tomēr jāmin daži konkrēti piemēri:

5.2.1. Izmitināšanas sektorā jānorāda, piemēram, *Airbnb*, *Rentalia*, *Homeaway*, *Couchsurfing* un *Bedycasa* – platformas, kurās nekustamā īpašuma īpašnieks reģistrējas, lai piedāvātu vienu no istabām vai visu īpašumu, un kurās savus piedāvājumus var ievietot arī viesu mājas, mazās viesnīcas un citas tūrisma mītnes. Tā kā ikviens var viegli ievietot sava īpašuma piedāvājumu kopīgas izmantošanas tīklos un īpašnieki no šīs darbības gūst arvien lielākus ienākumus, šajā segmentā pieejamo naktsmītnu piedāvājuma pieauguma rezultātā, konkrēti, Parīzē un Amsterdamā, minētās platformas un nodokļu administrācija noslēdza sadarbības līgumus, lai nodrošinātu nodokļu iekasēšanu un maksāšanu. Amsterdamā, Barselonā, Londonā un Berlīnē izveidota šo mājokļu obligātas reģistrācijas sistēma un ieviesti noteikumi, kas ierobežo to izmantošanas laika periodu, lai neapdraudētu ilgtermiņa nomu un nepieļautu īres maksas pieaugumu.

5.2.2. Transporta jomā var minēt *Blablacar*, *Umcoche*, *Liftshare* un *Karzoo* – lietojumprogrammas, kurās var reģistrēties privāto transportlīdzekļu īpašnieki, lai piedāvātu brīvās vietas savā automašīnā kādam braucienam (automobiļu koplietojums). Dažas no minētajām lietojumprogrammām atļauj dalīt transporta izmaksas, bet neviena neļauj saņemt maksu peļņas nolūkā. Savukārt *Uber* piemērs ir atšķirīgs no iepriekšminētajiem, jo tas vienlaikus piedāvā privāto automobiļu koplietošanu, proti, *UberPop*, kas ir aizliegta gandrīz visā ES teritorijā, un dod iespēju pieprasīt transporta pakalpojumus, ko nodrošina profesionāli transportlīdzekļu vadītāji, konkrēti, *Uberblack* un *UberX*, kas līdzīgi tradicionālajiem taksometru pakalpojumiem. Nav skaidrs, kādā kategorijā to vajadzētu iekļaut, un uzņēmuma uzņēmējdarbības modelis nav pietiekami pārredzams; tiesu iestādes jau ir apspriedušas jautājumu par to, vai *Uber* autovadītāji ir šā uzņēmuma algoti darbinieki⁽²⁾. *Uber* piedāvājums ir izraisījis protesta akcijas, kas dažkārt bijušas vardarbīgas, un pret *Uber* ir ierosināta tiesvedība gandrīz visās Eiropas valstīs. Apvienotā Karaliste un Igaunija ir vienīgās ES valstis, kurās izstrādāti tiesību akti, ar kuriem paredzēts legalizēt šos pakalpojumus, gaidot Eiropas Savienības Tiesas (EST) atbildi uz prejudiciāliem jautājumiem, ko tai iesniedza viena Barselonas tiesa un viena Briseles tiesa, lai noskaidrotu to būtību⁽³⁾.

5.2.3. Kā kolektīvās finansēšanas piemērus var minēt shēmas, kuras piešķir aizdevumus ar procentu maksājumiem, piemēram, *Zopa* un *Auxmoney*, piesaista kapitālu, līdzfinansējot izveidotā uzņēmuma sociālo kapitālu, piemēram, *Fundedbyme* un *Crowdcube*, finansē pret atlīdzību, piemēram, *Kickstarter* un *Indiegogo*, vai piešķir finansiālu atbalstu ziedojuma veidā bez jebkādas kompensācijas par ziedotajām summām.

6. Nepieciešamība definēt jēdzienu

6.1. Bieži vien jēdziena definēšana nav lineāra darbība, īpaši tad, ja izmanto induktīvo metodi, jo ir vajadzīgs laiks, lai to nostiprinātu un panāktu konsensu. Tas attiecas arī uz jēdzienu “sadarbīgais patēriņš”, kas sociālajos medijos minēts līdzās tādiem jēdzieniem kā “sociālā ekonomika” jeb “solidārā ekonomika”, “funkcionālā ekonomika”, “zaļā ekonomika”, “zilā ekonomika”, “risinājumu ekonomika”, “horizontālā ekonomika”, “ekonomika pēc pieprasījuma”, “platformu ekonomika” un “gadījuma darba ekonomika”.

6.2. Tādēļ daži autori pat nemēģina definēt šo darbību, baidoties, ka definīcija nebūs pietiekami aptveroša vai, gluži pretēji, ar to netiks pareizi noteikta darbības joma.

6.3. Lai gan EESK atzinumos bieži vien ir atsauce uz jēdzienu “sadarbīgais patēriņš”, tajos nekad nav mēģināts to definēt. Tāpat Reģionu komitejas atzinumā⁽⁴⁾ par šo tematu mēģināts to klasificēt divās lielās kategorijās un četros veidos, neriskējot to definēt. Nesenajā paziņojumā “Vienotā tirgus pilnīgošana”⁽⁵⁾ Komisija plašāk lieto jēdzienu “sadarbības ekonomika” kā sinonīmu sadarbīgam patēriņam, bet tā vietā, lai to definētu, Komisija tikai uzskaitījusi priekšrocības, ko tā dod dažām ieinteresētajām personām (patērētājiem, darba ņēmējiem) un norādījusi tās ietekmi uz ražīgumu un ilgtspēju, apņemoties 2016. gadā sagatavot Eiropas programmu par sadarbības ekonomiku. Eiropas Parlaments līdz šim nav sniedzis būtisku ieguldījumu, izņemot 2015. gada 21. decembra rezolūciju “Virzība uz Digitālā vienotā tirgus aktu”⁽⁶⁾, dažus augstas kvalitātes pētījumus un vairākus komentārus par konkrētu tematiku. Tomēr nevienā no šiem dokumentiem nav ietekmes novērtējuma darbavietu radīšanas un izaugsmes aspektā.

⁽²⁾ <http://www.theguardian.com/technology/2015/sep/11/uber-driver-employee-ruling>

⁽³⁾ OV C 363, 3.11.2015., 21. lpp., un OV C 429, 21.12.2015., 9. lpp.

⁽⁴⁾ OV C 51, 10.2.2016., 28. lpp.

⁽⁵⁾ COM(2015) 550 final, 4. lpp.

⁽⁶⁾ A8-0371/2015.

6.4. Mēs uzskatām, ka šajā jautājumā nav vajadzības pēc liekas oriģinalitātes, jo daudzo definīciju vidū var minēt vienu, kura, šķiet, guvusi plašu atbalstu: tādēļ mēs izvēlamies *Botsman* un *Rogers* sagatavoto definīciju, ar kuru sadarbīgais patēriņš tiek aprakstīts šādi: ekonomikas sistēma, kas balstīta uz tiešu sadarbību starp privātpersonām bez samaksas vai par samaksu, lai dalītos ar īpašumu vai pakalpojumiem, izmantojot tiešsaistes platformas. Lai palīdzētu politiskā lēmuma pieņemšanā un panāktu piemērotāku regulējumu, būtu vēlams izstrādāt precīzāku “sadarbības” jēdziena saturs analītisku formulējumu, norādot uz tā “bezmaksas” būtību un elementiem, kas balstīti uz attiecīgo platformu.

6.5. Šī definīcija ir pietiekami plaša, lai aptvertu ražošanas un patēriņa daudzveidīgās jomas, kā arī finanšu mehānismus (kolektīvā finansēšana) un zināšanas, un dotu iespēju nošķirt četrus relatīvi autonomus sektorus: sadarbīgs patēriņš, sadarbīga izglītība, apmācība un zināšanas, kolektīva finansēšana un, visbeidzot, sadarbīga ražošana (⁷).

6.6. Tā dod arī iespēju nošķirt tos uzņēmējdarbības modeļus, kurus dēvē par sadarbīgo patēriņu, lai gan patiesībā tie ir vērsti tikai uz peļņas gūšanu un atbilst shēmai “uzņēmuma darījumi ar patērētāju” (B2C). Šādu secinājumu var izdarīt no analīzes par to, kā darbojas šīs platformas, lai gan to darbība ne vienmēr ir pārredzama. Iespējams arī konstatēt tādas mehānismus, kas patiešām saistīti ar sadarbīgo patēriņu un kuros ar platformas palīdzību tiek veidotas līdzinieku attiecības (P2P), un konkrētās platformas vienīgais uzdevums ir veicināt šādas līdzinieku attiecības. Taču darījumos mēdz iesaistīties arī citu veidu uzņēmumi, kuriem ir līdzinieku attiecību platformas iezīmes. Tie, piemēram, iekasē komisijas maksu un ir maksājumu adresāti vai nodrošina saistītus pakalpojumus, un šos uzņēmumus vairs nevar uzskatīt par sadarbīgā patēriņa dalībniekiem, bet gan uzņēmumiem, kas sniedz pakalpojumus patērētājiem ar visām no tā izrietošajām sekām.

6.7. Līdz ar to šī definīcija paver arī iespēju no sadarbīgā patēriņa jomas izslēgt tādas darbības veidus, kurus dažs labs ir vēlējis tajā iekļaut, piemēram:

- a) dalīšanās ar pārtikas produktiem vai ar īslaicīga lietojuma precēm;
- b) savstarpējās sabiedrības un kooperatīvi;
- c) sociālā uzņēmējdarbība;
- d) labdarības iniciatīvas;
- e) pakalpojumu sniegšana pēc pieprasījuma;
- f) funkcionāla ekonomika, kas drīzāk saistīta ar aprites ekonomiku;
- g) vienkārša starpniecība.

7. Sadarbīgā patēriņa ekonomiskās nozīmes palielināšanās un dažas politiskas ievirzes, kas jāattīsta

7.1. Lai gan vēl nav pilnīgi skaidras sadarbīgā patēriņa darbības jomas definīcijas, ir veikti daudzi pētījumi un apsekojumi ar mērķi noteikt tā ekonomisko nozīmi ES un pasaulē.

7.2. Nevar noliegt, ka pēdējos gados un, precīzāk, šajā krīzes laikā un reaģējot uz šo konjunktūru, nepārtraukti ir palielinājies sadarbīgā patēriņa iniciatīvu skaits. Interneta vietnē www.collaborativeconsumption.com to ir vairāk nekā tūkstošis.

(⁷) <http://www.euro-freelancers.eu/marco-torregrossa-presentation-on-the-sharing-economy-2/>

7.3. Eiropas Komisija izmantojusi prognozes, kas liecina, ka “sadarbīgā patēriņa” kategorijā iekļauto darbību apgrozījums pasaulē 2013. gadā sasniedza 3,5 miljardus dolāru un gada izaugsme bija 25 %. Patlaban apgrozījums varētu būt 20 miljardi dolāru. Pētījumu biroja PwC prognozes liecina, ka līdz 2025. izaugsme būtiski palielināsies ⁽⁸⁾.

7.4. Sadarbīgais patēriņš ne tikai rada ekonomisko vērtību. Pateicoties sociālajai un vides dimensijai, tas ir arī faktors, kas veicina iedzīvotāju solidaritāti, stimulē vietējo ekonomiku, rada darbvietas, palīdz racionalizēt mājsaimniecību patēriņu, tām kopīgi izmantojot atsevišķas preces, samazina enerģijas patēriņu un veicina atbildīgāku un ilgtspējīgāku patēriņu.

7.5. EESK tomēr uzskata, ka šāds “patēriņš ir ražošanas ekonomikas inovatīvs papildinājums uz patēriņu balstītas ekonomikas veidā, piedāvājot ekonomiskas, sociālas un ekoloģiskas priekšrocības”, turklāt “tas ir risinājums ekonomikas un finanšu krīzes pārvarēšanai” ⁽⁹⁾.

7.6. Tādēļ EESK nešaubīgi mudināja Komisiju īstenot virkni politisku pasākumu, kas nepieciešami, lai ES līmenī un katrā dalībvalstī tiktu atbalstīts un īstenots sadarbīgais patēriņš visās tā izpausmēs, palielinātos tā uzticamība un tas iegūtu lielāku uzticēšanos. Tātad šajā atzinumā EESK atkārtoti pauž nostāju, ko tā jau agrāk pieņēmusi attiecībā uz šiem jautājuma aspektiem, un konkrēti norāda uz tiem. Komiteja uzskata, ka tādi jauni ekonomikas modeļi, ko veido platformas, liek steidzami risināt virkni jautājumu, piemēram, nodrošināt valstu tiesību aktu piemērošanu, darba ņēmēju tiesību ievērošanu un pienācīgu atalgojumu. Komiteja aicina Komisiju pievērsties šīm problēmām, ja tā vēlas, lai rastos priekšrocības, ko šīs shēmas var sniegt sabiedrībai.

7.7. Svarīgs ir arī aicinājums steidzami sagatavot definīcijas, pamatnostādnes un vadlīnijas Eiropas līmenī, jo dažas dalībvalstis jau sākušas izstrādāt savas politikas, jo Eiropas iestādes vilcinās un tām acīmredzami trūkst apņēmības.

8. Darbība, ko aizsargā tiesības

8.1. Iesaistītās intereses un to juridiskā aizsardzība

8.1.1. Tāpat kā jebkura darbība, kurā veidojas attiecības starp personām ar viņu konkrētajām interesēm, kas var būt pretrunīgas, arī sadarbīgais patēriņš ietilpst to tiesību un regulējuma jomā, kas regulē šo interešu īstenošanu. Tāpēc nosodījumu par absolūtu nopietnības trūkumu ir pelnījusi to dalībnieku attieksme, kuriem šķiet, ka sadarbīgā patēriņa jomā tiesiskums ir lieks un tai jābūt brīvai no jebkādiem šķēršļiem vai ierobežojumiem, ļaujoties vienīgi uz cilvēka labo dabu jeb Ruso “labo mežoni”.

8.1.2. EESK vienmēr un konsekventi ir atbalstījusi domu, ka ikviena ekonomiska darbība ir jāaizsargā ar tiesībām, un vienmēr aizstāvējusi tēzi, ka šo noteikumu kategorijas var būt atšķirīgas, taču to saiknei noteikti ir jābūt saskaņotai.

8.1.3. Nesenajā atzinumā par pašregulējumu un kopregulējumu Eiropas Savienībā ⁽¹⁰⁾, uz kuru šeit ir atsauce, EESK cita starpā ir uzsvērusi, ka abi minētie regulējuma veidi “ir spontāni vai stimulēti mehānismi ekonomisko un sociālo interešu vai dažādu ekonomikas dalībnieku (iesaistīto pušu) tirdzniecības attiecību vai prakses regulēšanai” un uzskatāmi par “svarīgiem papildinošiem vai aizstājošiem instrumentiem, kas pastāv līdzās ārējai regulācijai (saistošiem tiesību aktiem (*hard law*))”, un, lai tie būtu derīgi, “to konfigurācija un piemērošanas joma ir jādefinē ar šim nolūkam konkrēti paredzētiem un eksplīcītiem saistošu tiesību aktu noteikumiem un tie gan valstu, gan Eiropas Savienības līmenī jāpiemēro tiesiskā ceļā, vienlaikus ņemot vērā minēto instrumentu specifisko raksturu, jo īpaši dalībnieku brīvprātīgo vienošanos”.

⁽⁸⁾ http://www.cpcp.be/medias/pdfs/publications/economie_collaborative.pdf

⁽⁹⁾ OV C 177, 11.6.2014., 1. lpp.

⁽¹⁰⁾ OV C 291, 4.9.2015., 29. lpp.

8.2. Tiesības un pienākumi

8.2.1. Tiklīdz tīri spontāna prakse, ko īsteno privātpersonas, iegūst ekonomiskas darbības aprises un pušu attiecīgās tiesības un pienākumi iegūst līguma raksturu, uz to automātiski ir jāattiecinā valstu vai Eiropas regulējums, ar kuru juridiski tiek noteiktas abu pušu tiesības un pienākumi.

8.2.2. Sarežģītās attiecības sadarbīgā patēriņa jomā, kā izklāstīts 4.7. punktā, ir pamatojums, lai noteiktu tādu tiesisko regulējumu, kurā būs jādarbojas šajā jomā iesaistītajām personām, īpaši gadījumos, kad attiecīgās darbības ir jaukta tipa darbības, piemēram, pamatpakalpojumu sniegšana bez maksas, bet papildu pakalpojumi par maksu (*freemium*), programmatūra pieejama par maksu, bet tās apmēru nosaka lietotāji (*donationware*); pārliecinošs piemērs tam ir ģeoslēpņu (*geocaching*) veidošanas darbības.

8.2.3. Tā kā sadarbīgais patēriņš būtībā ir darbība, ko neierobežo dalībvalstu robežas, Eiropas Savienībai lielā vienotā tirgus kopējās un integrētās telpas vajadzībām jādefinē tiesiskais regulējums, kas būtu piemērojams ikreiz, kad šīs darbības tiek īstenotas pārrobežu mērogā. Šāda tiesiskā regulējuma neesamības dēļ dalībvalstīs ir pieņemtas atšķirīgas un pretrunīgas nostājas dažās konkrētās lietās, piemēram, *Uber*, līdzīgi kā vērojams arī ASV.

8.2.4. Šis tiesiskais regulējums saistīts ar šādām prioritārām jomām:

- a) visu sadarbīgā patēriņa jomā iesaistīto dalībnieku, tostarp ražojošo patērētāju, tiesību aizsardzība ar tādu rīcību, ar kuru šīm attiecībām pielāgo spēkā esošo ES tiesību *acquis* kopumu, kas attiecas uz patērētāju tiesībām, īpaši saistībā ar negodīgiem nosacījumiem, negodīgu komercpraksi, veselību un drošību, kā arī e-komerciju;
- b) "patērētāju" pamattiesības jāpaplašina, attiecinot tās arī uz šo darbību (informācija, pārredzamība, datu un privātuma aizsardzība, veselība un drošība);
- c) iesaistīto personu datu un privātuma aizsardzība pret izsekošanu un profilēšanu, nodrošinot minēto datu pārnesamību;
- d) konkurences tiesības, jo šāda veida darbība tirgū konkurē ar uzņēmumiem, kuriem ir tāds pats mērķis un darbības, un nodrošina godīgu konkurenci, monopolu un pret konkurenci vērstas prakses apkarošanu, kā arī palīdz risināt citas sadarbīgā patēriņa radītas problēmas;
- e) nodokļu tiesības, jo ar cīņu pret krāpšanu un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas ir jānovērš iespēja, ka šajās darbībās gūtajiem ienākumiem netiek uzlikti atbilstoši nodokļi;
- f) platformu atbildība par darījumiem atkarībā no piedāvātajiem pakalpojumiem un proporcionāli tam, cik lielā mērā tās ir iesaistītas darījumos, ko veic ar to starpniecību, kā arī garantija, ka to piedāvājums ir likumīgs;
- g) šo darbību ietekme uz nodarbinātības tirgu, un darba definīcija un veidi digitālajā vidē;
- h) darba ņēmēju aizsardzība ar mērķi nošķirt personas, kurām nav faktiski darba attiecību ar platformu, aizsargāt šīs personas saskaņā ar principiem, ko piemēro aktīvām pašnodarbinātām personām, un piemērot darba ņēmēju aizsardzības principus personām, kuras faktiski var uzskatīt par šo struktūru darbiniekiem, jo īpaši attiecībā uz fiktīviem pašnodarbinātajiem un nestabilām darba attiecībām;

- i) darba ņēmēju sociālo tiesību un instrumentu aizsardzība, piemēram, biedrošanās, streika, kolektīvo darba līgumu slēgšanas un sociālā dialoga tiesības;
- j) sociālo modeļu aizsardzība un dalībvalstu spēja tos ilgtspējīgi aizsargāt arī nākotnē;
- k) vides dimensija – pārraudzīt, kā sadarbīgs patēriņš ietekmē vidi, lai novērstu negatīvas sekas ⁽¹¹⁾;
- l) autortiesības un intelektuālais īpašums jāņem vērā, pārskatot Direktīvu 2001/29/EK.

8.3. Regulējuma veidi

8.3.1. ES līmenis ir vienīgais atbilstošais līmenis saistībā ar šo atzinumu, un EESK uzskata, ka ES iestādēm – Komisijai ar tās iniciatīvas pilnvarām, kā arī Padomei un Eiropas Parlamentam jāizvirza mērķis īpašu uzmanību nekavējoties pievērst tam, lai pieņemtu regulējums, kurā precīzi noteikta tā darbības joma un šīs darbības īstenošanas nosacījumi, turklāt pasākumiem jābūt pielāgotiem dažādiem sadarbīgā patēriņa veidiem.

8.3.2. Šajā regulējumā ir svarīgi ievērot kopīgos sabiedrisko interešu un sabiedriskās kārtības principus, kuros ietvertas prasības, kas obligāti jāievēro šāda veida uzņēmējdarbībā iesaistītajiem dalībniekiem, un kuri ir saistīti ar 8.2.4. punktā norādītajiem elementiem.

8.3.3. Kā jau EESK vairākkārt norādījusi, paralēli un vienlaicīgi pastāv vesela joma, kas attiecas uz pašregulējumu un kopregulējumu – un šķiet, ka šeit runa ir par paraugu darbībai, kas jau kvalificēta kā “sadarbīgs regulējums”, kā to nesēn apstiprināja Londonas *RSA House* vai apstiprināts rīcības kodeksā, ko izstrādājis *Sharing Economy UK (SEUK)* ⁽¹²⁾.

8.4. Pašregulējuma īpašā nozīme

8.4.1. EESK vienmēr ir uzskatījusi, ka ne ES iestādes, ne valstu publiskās iestādes nevar noteikt pašregulējuma kodeksu saturu; tas ir iesaistīto pušu kompetencē, ja vien tās netiecas panākt saistošu savstarpēju atzīšanu.

8.4.2. Ja šīs vienošanās paredzēts atzīt par “papildinošiem regulējošiem instrumentiem konkrētajā tiesiskajā vidē”, EESK savā atzinumā norāda, ka Eiropas Savienībai ir “skaidri jādefinē tie parametri, kas nosaka to atzīšanu, principi, kuriem tie jāpakārto, kā arī to robežas”. Tas pilnībā attiecas uz sadarbīgo patēriņu, kas šajā ziņā nevar būt izņēmums.

8.4.3. EESK pauž nožēlu, ka Padome, Parlaments un Komisija 2016. gada 13. aprīlī pieņemto jauno iestāžu nolīgumu nav papildinājušas atbilstoši EESK atzinumā par pašregulējumu un kopregulējumu iekļautajiem ieteikumiem attiecībā uz elementiem, kuri bija iekļauti iepriekšējā atzinumā, un ka paziņojumā par pasākumu kopumu “Labāks regulējums” šī tematika, ja neskaita dažas atsauces pamatnostādnēs un instrumentu kopumā, minēta ļoti nekonkrēti, norādot uz zemsvītras piezīmi, kurā uzskaitīti principi pašregulējuma un kopregulējuma labākai izmantošanai un minēta platforma informācijai par panākto progresu (*CoP*).

8.4.4. Ja ir kāda joma, kurā iepriekšminētie parametri ir jādefinē, lai tā ieinteresētu lietotājus un tie varētu tai uzticēties, tā noteikti ir sadarbīgā patēriņa joma, kura gūtu lielu labumu no stabilas struktūras, ko tai nodrošinātu ES mēroga pašregulējuma vai kopregulējuma sistēma.

8.4.5. Tāpēc EESK ar lielu interesi gaida “ES programmu par sadarbības ekonomiku” un aicina Komisiju jau tagad ņemt vērā gan šīs darbības regulējuma aspektus, gan pašregulējuma un kopregulējuma nozīmi tajā.

Briselē, 2016. gada 25. maijā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētājs
Georges DASSIS

⁽¹¹⁾ http://www.iddri.org/Evenements/Interventions/ST0314_DD%20ASN_sharing%20economy.pdf

⁽¹²⁾ <http://www.sharingeconomyuk.com>